

ความงามของพระพุทธรูปไม้ชาวอีสานตามหลักอุบัติการณ์ใหม่\*  
THE BEAUTY OF THE ISAN WOODEN BUDDHA IMAGE ACCORDING  
TO THE NEW INCIDENCE PRINCIPLE

พระใบฎีกา นรินทร์ สีลเตโช<sup>1</sup>, พระปัญญกร ปญญารโธ<sup>2</sup>, พระประวิทย์ โกสโล (ฝ่ายทะเลสาบ)<sup>3</sup>  
พระครูปลัด ทองใบ สุปภาโส<sup>4</sup>, พระครูวิกรมธรรมชัย<sup>5</sup>  
Phrabaidik Narin Silatecho<sup>1</sup>, Phrapanyakorn Panyataro<sup>2</sup>, Phraprawitkosalo (Faithasang)<sup>3</sup>  
Phrakrupalad Thongbai Supaphaso<sup>4</sup>, Phrakhruwikromthammathach<sup>5</sup>  
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด<sup>1,2,3,4,5</sup>  
Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus<sup>1,2,3,4,5</sup>  
Email : pahan2556@gmail.com

**บทคัดย่อ**

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณค่าและความงามของพระพุทธรูปไม้ของชาวอีสานตามหลักสุนทรียศาสตร์ โดยใช้เกณฑ์ตัดสินความงามของกลุ่มอุบัติการณ์ใหม่ ในการวิเคราะห์ความงามในครั้งนี้ ผลการวิเคราะห์คุณค่าและความงามของพระพุทธรูปไม้ชาวอีสานตามเกณฑ์ตัดสินความงามตามทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ ด้วยองค์ประกอบความงาม 5 อย่าง นั้น ตามองค์ประกอบ 5 อย่างแล้วพบว่า พระพุทธรูปไม้ของชาวอีสานมีครบทั้ง 5 องค์ประกอบตามเกณฑ์ของกลุ่มอุบัติการณ์ใหม่ จึงมีคุณค่าและความงามตามเกณฑ์ตัดสินของอุบัติการณ์ใหม่

**คำสำคัญ :** 1. ความงาม 2. พระพุทธรูปไม้ของชาวอีสาน 3. หลักอุบัติการณ์ใหม่

## ABSTRACT

This article aims to study the value and beauty of the wooden Buddha images of the Isan people. Aesthetics by using theory or criteria to judge the beauty of the new incidence group in this beauty analysis. The results of the analysis of the value and beauty of the Isan wooden Buddha images according to the criteria to judge the beauty according to the new incidence theory With 5 elements of beauty, according to the 5 elements, it was found that the wooden Buddha images of the Isan people have all 5 elements according to the criteria of the new incident group. Therefore, it has value and beauty according to the new incidence judgment criteria.

**Keywords :** 1. Beauty 2. Wooden Buddha Images of Isan People 3. New Incidence Principle

### 1. บทนำ

พระพุทธรูปไม้เป็นสิ่งที่แกะสลักขึ้นมาเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าของพุทธบริษัท การสร้างพระพุทธรูปไม้ขึ้นมาองค์แรกนั้นเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ในครั้งที่พระพุทธองค์ทรงเสด็จขึ้นไปเทศนาโปรดพุทธมารดาที่เป็นเทพบุตรอยู่ที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อพระพุทธองค์เสด็จกลับมา ก็สั่งให้เก็บพระพุทธรูปไม้ที่ไว้เพื่อให้เป็นแบบอย่างของพุทธบริษัทที่ต้องการแกะสลักพระพุทธรูปไม้ขึ้นมาเพื่อเคารพกราบไหว้แทนตัวของพระองค์ การแกะสลักพระพุทธรูปไม้ในเมืองไทยสันนิษฐานว่าน่าจะมีการแกะสลักขึ้นมาหลังจากที่มีการส่งสมณทูตเข้ามาเผยแผ่ในสุวรรณภูมิซึ่งก็รวมถึงประเทศไทยด้วย (บุญเยี่ยม แยมเมือง, 2537)

ในภาคอีสานของไทยก็เช่นกันไม่ทราบว่ามีใครเป็นคนแกะสลักพระพุทธรูปไม้ขึ้นมาเป็นคนแรกและแกะขึ้นมาในสมัยไหน แต่ที่ทราบก็คือพระพุทธรูปไม้ฝีมือของบรรพบุรุษชาวอีสานที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันนี้กลายเป็นมรดกทางพุทธศาสนาที่ล้ำค่าของชาวอีสาน ทำไมพระพุทธรูปไม้ถึงยังคงอยู่มาถึงปัจจุบันนี้ทั้งที่อายุผ่านมานานหลายร้อยปีแล้ว บรรพบุรุษชาวอีสานมีวิธีการเลือกไม้ที่มากแกะสลักอย่างไรและใช้อะไรในการรักษาเนื้อไม้ให้คงสภาพอยู่ใกล้เคียงกับในปีแรกที่แกะสลักขึ้นมาสิ่งนี้ถือว่าเป็นภูมิปัญญาอันล้ำค่าของบรรพบุรุษชาวอีสานเลยทีเดียว พระพุทธรูปไม้ฝีมือของช่างชาวอีสานจึงกลายเป็นสิ่งที่มีค่าและความงามในทัศนะทางพระพุทธศาสนา คำว่าคุณค่าและความงามในทางปรัชญาศาสตร์ที่กล่าวถึงคุณค่าและความงามทางปรัชญานั้น เรียกว่า คุณนิตยา โดยคุณนิตยาค้นหาคุณค่า 3 ประเภท คือ 1)คุณค่าและความงามของความคิด เรียกว่า จริยศาสตร์ 2)คุณค่าและความงาม

ของความจริง เรียกว่า ตรรกศาสตร์ และ 3)คุณค่าและความงามของงานศิลปะหรือวัตถุต่างๆ ตามธรรมชาติ เรียกว่า สุนทรียศาสตร์

บทความนี้ผู้จะใช้เกณฑ์ตัดสินความงามทางสุนทรียศาสตร์ของกลุ่มปฏิบัติการใหม่ในการวิเคราะห์หาคคุณค่าและความงามของพระพุทธรูปไม้ของชาวอีสาน ว่าตามทฤษฎีปฏิบัติการใหม่นี้ พระพุทธรูปไม้ของชาวอีสานมีความงามหรือไม่งามอย่างไร

## 2. ความเป็นมาของพระพุทธรูปไม้

พระพุทธรูปไม้ คือ พระพุทธรูปที่แกะสลักจากไม้ โดยแกะสลักเป็นรูปพระพุทธเจ้า เรียกตามภาษาทางศิลปะ ว่า พุทธประติมากรรม การแกะสลักพระไม้เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อไหร่ เพราะเหตุใดใครเป็นผู้แกะสลักพระไม้ขึ้นครั้งแรก และพระพุทธรูปไม้องค์แรกทำมาจากไม้อะไร คำถามทั้งหลายนี้เป็นที่มาของภูมิปัญญาที่เป็นมรดกอันล้ำค่าของพระพุทธศาสนาที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันนี้

พระพุทธรูป สร้างขึ้นเพื่อเป็นรูปเคารพแทนพระพุทธเจ้า การสร้างพระพุทธรูปนั้น ในครั้งแรกสร้างขึ้นจากไม้จันทร์ คือแกะสลักขึ้นจากแก่นจันทร์แดง ในสมัยพุทธกาล เมื่อครั้งพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ในครั้งที่ทรงเสด็จขึ้นไปทีสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อเทศนาโปรดพุทธมารดา และประทับอยู่ที่นั่นเป็นเวลา 3 เดือน หรือ 1 พรรษา พระเจ้าประเสนธิโกศล แห่งแคว้นโกศล มีความระลึกถึงพระพุทธองค์จึงตรัสสั่งให้นายช่างทำพระพุทธรูปขึ้นด้วยไม้แก่นจันทร์แดง แล้วประดิษฐานไว้เหนืออาสนะที่พระพุทธเจ้าเคยประทับ ครั้นเมื่อพระพุทธองค์เสด็จกลับลงมาจากดาวดึงส์มาถึงที่ประทับ ด้วยพระบรมพุทธานุภาพก็บันดาลให้พระพุทธรูปแก่นจันทร์เลื่อนหลีกไปจากพระองค์ แต่พระพุทธองค์ได้ตรัสสั่งให้รักษาพระพุทธรูปนั้นไว้ เพื่อสาธุชนใช้เป็นแบบอย่างในการสร้างพระพุทธรูปสืบไป (กรมการศาสนา, 2525) ต่อมาพระพุทธรูปไม้ ได้กลายมาเป็นพุทธศิลป์ประเภทประติมากรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา (บุญเยี่ยม แยมเมือง, 2537) อย่างไรก็ตามหลังจากการแกะสลักพระพุทธรูปไม้ขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้าในครั้งนั้นแล้วก็ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่ามีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาอีกเมื่อไหร่

ตามที่มีหลักฐานปรากฏคือ หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานช่วงระยะเวลาประมาณ 300 ปีแรก หรือตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 1-2 ไม่พบหลักฐานทางด้านศิลปวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า ช่วงแรกๆ นั้นชาวพุทธก็ได้แต่นำเอาสิ่งของอันได้แก่ ดินน้ำ และกิ่ง ก้าน ใบโพธิ์จากบริเวณสังเวชนียสถาน 4 แห่ง คือ สถานที่ประสูติ, ตรัสรู้, ปฐมเทศนา และปรินิพพาน เก็บมาไว้เป็นที่ระลึกบูชาคุณพระพุทธเจ้า ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกที่ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่ง เมื่อ 2,200 ปีก่อน พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ทรงส่งสมณะทูตจำนวน 500 รูป ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังเมืองตักศิลา แคว้นคันธารราช จึงมีชื่อเสียงในฐานะเป็นเมืองที่ประสิทธิประสาทวิทยาการต่างๆ

นับว่า "เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกทางพระพุทธศาสนา" แต่ก็ยังไม่มีรูปเคารพแทนพระพุทธเจ้าที่เป็นรูปคนพระพุทธรูป หรือ รูปเคารพแทนพระพุทธเจ้า

การสร้างเริ่มมีขึ้นมาใน พ.ศ.500 ถึง 550 เมื่อชาวกรีก ที่ชาวชมพูทวีป (อินเดียโบราณ) เรียกชาวต่างแดนว่า "โยนา" หรือ "โยนก" โดยพระเจ้าเมเนันเดอร์ที่ 1 หรือ พระยามิลินท์ กษัตริย์เชื้อสายกรีก ยกทัพกรีกเข้ามาครอบครองแคว้นคันธาราฐ (ปัจจุบันเป็นดินแดนของอัฟกานิสถาน) จากนั้นพระองค์ก็แผ่อาณาเขตไปทั่วบริเวณด้านตะวันตกเฉียงเหนือของชมพูทวีป และสร้างเมืองหลวงเป็นที่ประทับ ณ เมืองสาเกต หลังจากที่ได้พบพระสงฆ์ท่านหนึ่งนามว่า นาคเสน จึงมีเรื่องราวแห่งการตั้งคำถามของพระเจ้ามิลินท์ต่อพระนาคเสน ทำพระเจ้ามิลินท์ ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้มีการสร้างสถาปัตยกรรม และประติมากรรมทางพุทธศาสนามากมายในแคว้นคันธาราฐ ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีลักษณะต่างๆ ตามพุทธประวัติ (ศุนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2564)

สรุปว่าการสร้างพระพุทธรูปนั้น สร้างพระพุทธรูปเกิดจากความรักรักความศรัทธาอย่างยิ่งในพระพุทธเจ้า เห็นได้จากการสร้างพระพุทธรูปองค์แรกขึ้นตั้งแต่สมัยพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ แต่เพราะไม่ได้พบไม่ได้ฟังธรรมจากพระองค์ จึงได้สร้างรูปแทนพระองค์ด้วยแก่นไม้จันทร์แดงขึ้นมา

### 3. พระพุทธรูปไม้ของชาวอิสาน



ภาพที่ 1 พระพุทธรูปไม้ของชาวอิสาน 3 พิมพ์

ศาสนาทุกศาสนาเมื่อแผ่ขยายไปถึงดินแดนใดนอกจากนำหลักธรรมคำสอนที่เป็นหลักประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงจุดหมายชีวิตของผู้ที่มีศรัทธาต่อศาสนานั้นๆ ผลที่เกิดตามมาคือขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนาวัดพุทธศาสนสถานรวมทั้งรูปเคารพของพระศาสดา พระมหาปณ

กตสาโร ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า พระพุทธศาสนาแผ่ไปถึงที่ใด นอกจากจะเป็นหนทางดับทุกข์ในจิตใจมนุษย์แล้ว ยังเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างศิลปวัฒนธรรม เป็นบ่อเกิดอารยธรรมที่สำคัญในพื้นที่นั้นด้วย ประเทศที่มีประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาอย่างยาวนานหลายชั่วคนนั้นจะมีการสร้างสรรค์วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น พระพุทธรูปเป็นหนึ่งในพุทธศิลปะ การสร้างพระพุทธรูปองค์แรกขึ้นมานั้น เป็นพระพุทธรูปที่ถูกแกะสลักขึ้นจากไม้แก่นจันทร์แดง ซึ่งถือว่าเป็นไม้มงคล เป็นไม้ที่มีคุณค่า การสร้างในครั้งนั้น สร้างในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ จากนั้นการสร้างพระพุทธรูป ได้มีหลักฐานการสร้างที่ชัดเจนอีกทีในพระเจ้ามลิท ในพื้นที่ภาคอีสานเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ผสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบผสมไท-ลาวที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นครอบครองพื้นที่ในอีสาน เฉพาะตัว (พระมหาพน กตสาโร, 2560)

การสร้างพระพุทธรูปที่แกะสลักด้วยไม้นั้นภาคอีสานไม่สามารถชี้ชัดได้ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ใครเป็นผู้สร้างขึ้นครั้งแรก การแกะสลักพระพุทธรูปไม้อีสานนั้นเป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะล้านช้างหรือลาวซึ่งกล่าวกันว่าชนชาติลาวได้นับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยที่อยู่ในประเทศจีนในสมัยแผ่นดินขุนหลวงสีเมมา (พ.ศ.612) อยู่นครยางลาวอนาจักรหนองแสงแล้วเป็นพระพุทธศาสนาแบบมหายานภายหลังได้จำงายไปเพราะรู้จักนับถือกันอยู่เฉพาะในหมู่ชนชั้นสูงเท่านั้นส่วนประชาชนทั่วไปคงนับถือผีสงเวทดาผีฟ้าผีแถนอยู่จนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระเจ้าฟ้าแล่งหล้าธรณีขึ้นครองราชย์จึงได้อาราธนาพระสงฆ์จากอินทปัตนคร (กัมพูชา) พร้อมด้วยพระบางและประชาชนนำพระพุทธศาสนาเข้าสู่ล้านช้างเมื่อ พ.ศ.1902 พระพุทธศาสนาจึงเจริญรุ่งเรืองขึ้นในอาณาจักรล้านช้างสืบมา มีการสร้างงานศิลปะขึ้นมากมาย (จำนง ทองประเสริฐ, 2514) พระพุทธรูปไม้ที่พบในลาวหน้าจะได้รับอิทธิพลและมีการแกะสลักขึ้นภายหลังสมัยการปกครองของพระเจ้าฟ้างุ้ม เพราะพระพุทธรูปไม้ที่ทำเลียนแบบพระบางเป็นจำนวนมากเป็นพระปางห้ามญาติเนื่องจากปางห้ามญาติเป็นพระประทับยืนไม่เหมาะกับวัสดุที่เป็นไม้จึงมีการเปลี่ยนมาสร้างพระปางสมาธิและมารวิชัยกันอย่างแพร่หลายในภายหลังรวมถึงภาคอีสาน

สาเหตุที่ทำให้สร้างพระพุทธรูปไม้ ของชาวอีสานสรุปได้ 6 สาเหตุคือ

1. เพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยสร้างองค์พระไม้แทนพระพุทธรูปเจ้า
2. เพื่อผลานิสงส์ผลบุญ
3. เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว
4. เพื่อเป็นสิ่งสักการบูชา
5. เพื่อปฏิบัติตามปณิธานของผู้อุปสมบทที่หวังเอาไว้
6. เพื่อสืบชะตาหรือต่ออายุให้กับผู้ป่วยหรือผู้ได้รับเคราะห์กรรม

เครื่องมือและอุปกรณ์การสร้างพระพุทธรูปไม้ การแกะสลักสร้างพระพุทธรูปด้วยไม้นิยมใช้เครื่องมือพื้นบ้านที่สำคัญเช่น มีดโต้ มีดตอก สี่ว เลื่อยเล็ก เหล็กซี (เจาะ) ตะไบ ง้อง (เหล็กข้อศอก)

ครั้ง น้ำมันยาง ขี้ชี (ชัน) ยางน้ำเกี้ยว (ลัก) ขมิ้น หรือว่าน ไม้ที่นิยมนำมาแกะสลักสร้างพระพุทธรูป ไม้ที่นิยมนำมาสร้างพระพุทธรูปไม้ในอีสานส่วนใหญ่นิยมไม้มั่งคด ได้แก่ ไม้โพธิ์ มะขาม มุกเกี้ยว ยอป่า แก้ว จันทน์หอม จันทน์แดง เต็งรัง ประดู่ พยุง ขนุน (ชอบ ดีสวนโคก, 2545)

การสร้างพระพุทธรูปไม้ของชาวอีสานเกิดขึ้นจากศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา ชาวอีสานถือว่าพระรัตนตรัย คือพระพุทธพระธรรม และพระอริยสงฆ์ เป็นสรวงสูงสุดไม่มีอะไรมาเปรียบได้ จะเห็นได้จาก 3 ประเด็นต่อไปนี้คือ ศรัทธาอุตสาหะในการแกะสลัก ไม้ที่เลือกมาแกะนั้นล้วนเป็นไม้มั่งคด และภูมิปัญญาในการรักษาเนื้อพระเพื่อให้พระนั้นอยู่ได้นานที่สุด

#### 4. คุณค่าทางภูมิปัญญาที่ซ่อนอยู่ในพระพุทธรูปไม้ของชาวอีสาน

การศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้ในพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นประเด็นที่ว่าพระพุทธรูปไม้สร้างขึ้นมาจากไหน สร้างขึ้นมาจากไม้อะไร ในประเทศไทยโดยเฉพาะในภาคอีสานมีการสร้างหรือแกะสลักพระพุทธรูปไม้ขึ้นมาในสมัยไหน จากการศึกษาทำให้ทราบว่าพระพุทธรูปไม้ในภาคอีสานของประเทศไทยไม่ทราบว่ามีการแกะสลักขึ้นมาในสมัยไหน ใครเป็นคนแรกที่แกะสลักขึ้นมา ทราบเพียงว่าชาวอีสานมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงได้แกะสลักพระไม้ขึ้นมา ส่วนไม้ที่ใช้แกะสลักนั้นคัดเลือกเอาแต่ไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล และเนื้อดี เช่นไม้โพธิ์ ไม้พยุง เป็นต้น ถึงฝีมือในการแกะจะไม่ละเอียดประณีต เพราะส่วนมากเป็นฝีมือการแกะสลักของชาวบ้าน แต่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าอย่างมหาศาล กลายเป็นมรดกที่ล้ำค่าทางพระพุทธศาสนาที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน

พระพุทธรูปไม้ของบรรพบุรุษชาวอีสาน กลายเป็นสิ่งที่คุณค่า มีประโยชน์และมีมูลค่าสูงมากสำหรับชาวพุทธ ทำให้พระพุทธรูปไม้ถึงกลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทั้งๆ ที่ดูจากการแกะสลักแล้วความละเอียดความประณีตของฝีมือช่างก็ไม่มีประณีตเท่าไร เมื่อพูดถึงคุณค่า พุทธศาสนามีมุมมองเกี่ยวกับคุณค่าอย่างไรบ้าง ส่วนในทางปรัชญามีมุมมองเกี่ยวกับคุณค่าอย่างไรบ้าง ในประเด็นคุณค่านักปรัชญาตะวันตกเรียกปรัชญาที่ว่าด้วยเรื่องคุณค่าว่า คุณวิทยา (Axiology) ปรัชญาตะวันตกแบ่งคุณค่าออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1) คุณค่าคือความจริง ซึ่งเราจะรู้ได้โดยอาศัยเครื่องมือคือตรรกศาสตร์ 2) คุณค่าคือความดี ซึ่งเราจะรู้ได้ด้วยการศึกษาจริยศาสตร์ และ 3) คุณค่าคือความงาม ซึ่งสุนทรียศาสตร์จะให้ความรู้เรื่องนี้แก่เรา (สุเชาว์ พลอยชุม, 2538)

คุณค่าทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวอีสานในพระพุทธรูปไม้ โดยรวมเบื้องต้นเกิดจากศรัทธาจากของชาวอีสานที่มีต่อพระพุทธศาสนาและต้องการที่จะมีรูปพระพุทธรูปเจ้าไว้กราบไหว้บูชา จึงได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นมา การสร้างพระพุทธรูปของบรรพบุรุษชาวอีสานนั้นพวกเขาได้เลือกวัสดุที่มีอยู่เยอะในสมัยนั้นคือ ไม้ ไม้ที่ใช้เป็นไม้ที่เสื่อกรรค์อย่างดี โดยมีหลัก 2 อย่าง คือ เป็นไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เป็นไม้เนื้อแข็ง ดัง ชอบ ดีสวนโคก ไค้กล่าวไว้ว่า พระพุทธรูปไม้ในอีสานส่วนใหญ่นิยมไม้มั่งคด ได้แก่ ไม้โพธิ์ มะขาม มุกเกี้ยว ยอป่า แก้ว จันทน์หอม จันทน์แดง เต็งรัง ประดู่ ยุง ขะยุง มะค่า

จิว สัมภ แดงแซง ขนุน (ผศ.ชอบ ดีสวนโคก, ออนไลน์ : สืบค้นเมื่อ 28) นอกจากจะคัดสรรค์และเลือกไม้ที่มีคุณสมบัติทั้งสองตามที่กล่าวมาแล้ว วิธีการรักษาเนื้อไม้ก็เป็นอีกภูมิปัญญาหนึ่งที่ดีว่าเป็นวิธีการรักษาเนื้อไม้ให้คงสภาพที่อยู่ตลอดเวลาวิเศษจากธรรมชาติที่ได้จากต้นไม้ตัวเอง ที่กล่าวมานี้เป็นภูมิปัญญาที่ล้ำค่าของบรรพบุรุษชาวอีสานโดยภาพรวม ซึ่งเป็นความงามในมุมมองของพระพุทธศาสนา ส่วนมุมมองเรื่องคุณค่าและความงามในทางปรัชญา ต้องพูดถึงสุนทรียศาสตร์ เพราะเป็นวิชาที่ว่าด้วยเรื่องคุณค่าและความงามก่อนที่เราจะจะใช้เกณฑ์ตัดสินความงามทางสุนทรียศาสตร์มาตัดสินว่าพระพุทธรูปไม่มีคุณค่าหรือความงามอย่างไรหรือไม่

อันดับแรกก่อนที่จะใช้เกณฑ์ตัดสินความงามทางสุนทรียศาสตร์ตัดสินความงามของพระพุทธรูปไม้ ควรจะรู้ถึงองค์ประกอบของความงามทางสุนทรียศาสตร์ องค์ประกอบของความงามทางสุนทรียศาสตร์เรียกว่า สุนทรียธาตุ สุนทรียธาตุ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความงาม อารมณ์ความรู้สึกที่ให้คุณค่าในทางบวก เช่น ความเพลิดเพลิน สุนทรียธาตุจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือหรือแนวทางหนึ่งในการแสวงหาความสุขของมนุษย์ (จรูญ โกมุทร์ัตนนานนท์, 2539) สุนทรียธาตุมี 3 อย่าง คือ (1) ความงาม (Beauty) เป็นสถานะที่มีความเด่นชัดในการปรากฏต่ออารมณ์แห่งการรับรู้ของสิ่งต่างๆ ในจิตใจภาวะแห่งความงามตามธรรมชาตินั้น ย่อมแตกต่างจากความงามในทางศิลปะโดยที่ความงามตามธรรมชาติเป็นสถานะที่อยู่ในกระบวนการการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของมันเอง แต่ความงามทางศิลปะเป็นความงามที่มนุษย์สร้างขึ้นเอง โดยประมวลประสบการณ์แห่งอารมณ์ที่เคยได้สัมผัสในชีวิตประจำวัน แล้วถ่ายทอดโดยผ่านทางมโนภาพจินตนาการ หรือ อุดมคติ (พวง มีนอก, 2536) (2) ความแปลกหูแปลกตา (Picture sureness) คำว่าแปลกหู คือความแปลกใหม่ ความแตกต่างในด้านต่างๆ ไม่เหมือนใครในสิ่งที่เราได้ยินมา ความแปลกตาคือ ความแปลกใหม่ ความแตกต่างในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านความคิด ประสบการณ์ แรงบันดาลใจ จินตนาการ ความแปลกแหวกแนว ความริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่เราไม่เคยเห็นหรือประสบพบเจอในชีวิตประจำวันความแปลกหูแปลกตาดังหมายถึง ความแปลกใหม่ ความแตกต่างในด้านต่างๆไม่ว่าจะเป็นด้านความคิด แรงใจ จินตนาการ ความแปลกแหวกแนว ความริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่เราไม่เคยได้ฟังได้พบเห็นหรือประสบพบเจอในชีวิตประจำวันเราเรียกว่า มีประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์ เพราะสุนทรียธาตุมิใช่เพียงคุณสมบัติของศิลปะเท่านั้น แต่เป็นคุณสมบัติของสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติอีกด้วย (วนิดา ขำเขียว, 2543) (3) ความน่าทึ่ง (Sublimity) ความน่าทึ่ง หน้าอัศจรรย์ใจ และรู้สึกที่น่าสนใจต่อวัตถุในรูปแบบที่แตกต่างกันของแต่ละท้องถิ่น คือถ้าเรามองในมุมลึกๆ ก็ให้เห็นในมุมมองที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม จินตนาการ ความเป็นอยู่ของผู้ดู สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดความเข้าใจศิลปะบนวัตถุนั้นได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ซ้ำยังได้เห็นถึงความสวยงาม ความน่าทึ่ง “ความงาม หรือความรู้สึกที่เป็นส่วนตัว” (ประสพ ลีเหมือดภัย, 2542)



ภาพที่ 2 พระพุทธรูปไม้ของชาวอีสาน อีก 1 พิมพ์

## 5. ทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent Theory of Value)

ทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ มีแนวคิดที่ว่า ความงามคืออุบัติการณ์ใหม่ การพิจารณาและกระบวนการค้นหาคุณค่าของความงามจากทุกแง่มุมอย่างยุติธรรม ทฤษฎีนี้ได้ให้อรรถาธิบายความงามหรือคุณค่าทางสุนทรียะว่า เป็นกระบวนการใหม่องค์ประกอบหรือเงื่อนไขต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการค้นหาคุณค่าทางสุนทรียะ ของทฤษฎีนี้มีดังต่อไปนี้ 1)ต้องมีวัตถุ ซึ่งมีคุณสมบัติเฉพาะตัว อันเป็นสิ่งขาดไม่ได้ในการค้นหาคุณค่าทางสุนทรียะ 2)ต้องมีบุคคลที่มีความรู้ความสามารถพอที่จะตีคุณค่าหรือสนใจในวัตถุนั้น 3)ต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างวัตถุกับบุคคล 4) ต้องมีหลักเกณฑ์บางอย่างสำหรับให้บุคคลใช้เป็นมาตรฐานในการตีความคุณค่าทางสุนทรียะ หลักเกณฑ์นี้อาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเทศะ ในเมื่อเปลี่ยนแปลงไป การตีความคุณค่าทางสุนทรียะของบุคคลนั้นก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย และ 5) ถ้าหากว่าวัตถุที่ต้องการหาคุณค่านั้นเข้ากับที่ต้องการหาคุณค่านั้นเข้าหลักเกณฑ์อันเป็นมาตรฐานที่ยอมรับกันทั่วไปแล้ว เราก็ตัดสินได้ว่าวัตถุนั้นมีคุณค่าหรือมีความงามทางสุนทรียะ แต่ถ้าตรงกันข้ามเราก็ตัดสินได้ว่า ไม่มีคุณค่าทางสุนทรียะหรือไม่งาม (จี ศรีนิวาสน์, 2545) ฉะนั้น ความงามจึงเกิดจากการที่วัตถุมิคุณค่าสมบัติเข้าเกณฑ์ที่เราจะใช้พิจารณาตัดสิน

## 6. วิเคราะห์ความงามของพระพุทธรูปไม้ชาวอีสานตามหลักอุบัติการณ์ใหม่

ได้ทราบแล้วว่า กระบวนการในการตัดสินความงามของทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ มีกระบวนการและวิธีการอย่างไร ต่อไปจะได้นำเกณฑ์การตัดสินทั้ง 5 อย่างนี้มาวิเคราะห์หาคุณค่าและความงามของพระพุทธรูปไม้ของชาวอีสาน โดยเริ่มที่ขั้นแรกคือมีวัตถุที่จะใช้ตัดสินคุณค่าและความงามครั้งนี้คือ พระพุทธรูป ส่วนที่ 2 คือบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในตีความตัดสินคุณค่าและความงามของพระพุทธรูปไม้ ส่วนที่ 3 นี้มีความสำคัญกับการตัดสินความงามในครั้งนี้คือ



ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด คำว่า ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดนี้ ถ้าเราตีความหมายออกมาแบบตรงๆ ก็จะได้ความหมายว่า การอยู่ห่างกันในระยะที่เหมาะสมไม่ไกลไม่ใกล้เกินไป จะทำให้เราเห็นพระพุทธรูปไม่ได้อย่างชัดเจนทำให้เห็นรายละเอียดในองค์พระได้ดีและสามารถวิเคราะห์หาคุณค่าและความงามได้ดีและเหมาะสมส่วนอีกความหมายหนึ่งของความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดนี้ เราอาจจะหมายความว่า เป็นผู้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระพุทธรูปคือชาวพุทธหรือพุทธบริษัทนั่นเอง

ในส่วนของความหมายที่ 2 เราจะนำไปตีความเกณฑ์ตัดสินในข้อ 4 ที่ว่าต้องมีหลักเกณฑ์บางอย่างสำหรับให้บุคคลใช้เป็นมาตรฐานในการตีความคุณค่าทางสุนทรียะ หลักเกณฑ์นี้อาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเทศะ ซึ่งคำว่าหลักเกณฑ์บางอย่างในที่นี้เราก็นำมาเอาตามเกณฑ์ของสัมพัทธนิยมที่ว่าควรใช้ความเชื่อด้านศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีเข้ามาพิจารณาหรือวิเคราะห์หาคุณค่าและความงามของวัตถุนั้นๆ

ย้อนกลับไปตีความความหมายที่ 1 อีกครั้ง ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด ที่ว่าการอยู่ห่างกันในระยะที่เหมาะสมไม่ไกลไม่ใกล้เกินไปนั้น จะทำให้เราเห็นพระพุทธรูปไม่ได้อย่างชัดเจนทำให้เห็นรายละเอียดในองค์พระได้ดีและสามารถวิเคราะห์หาคุณค่าและความงามได้ดี ความหมายที่ 1 นี้จะเข้ากับเกณฑ์ตัดสินที่ 4 ที่ว่ามีเกณฑ์บางอย่างสำหรับบุคคลใช้พิจารณามาตรฐานในการตีความคุณค่าทางสุนทรียะ ในความหมายนี้เกณฑ์บางอย่างสำหรับบุคคล หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในสุนทรียศาสตร์ นั่นคือองค์ประกอบของความงามที่เรียกว่าสุนทรียธาตุ ความหมายนี้ไม่ได้เกี่ยวกับความเชื่อด้านศาสนาวัฒนธรรมใดๆ แต่เกี่ยวกับความรู้ทางสุนทรียศาสตร์เพียงอย่างเดียว นั่นแสดงว่าผู้ที่ชมความงามต้องมีจิตที่อยู่เหนือความเชื่อเรื่องศาสนาวัฒนธรรมที่ตนนับถืออยู่และมองพระพุทธรูปไม่ในมุมมองของสุนทรียศาสตร์อย่างเดียว เมื่อนำสุนทรียธาตุ 3 อย่าง มาวิเคราะห์หาความงามของพระพุทธรูปไม้ จะพบว่าพระพุทธรูปนี้มีลักษณะที่แปลกตา ฝีมือการแกะสลักก็ไม่ละเอียด นั่นแสดงให้เห็นว่าไม่ใช่ช่างมืออาชีพ เป็นฝีมือของชาวบ้านทั่วไปที่มีความตั้งใจที่จะแกะสลักพระพุทธรูปไม้ นี้ โดยไม่เอาศรัทธาของตนเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการตัดสินจะทำให้ผู้ที่วิเคราะห์ความงามของพระพุทธรูปไม้นั้นใช้ความรู้ทางสุนทรียศาสตร์ที่ตนเองมีอยู่นั้น เห็นองค์ประกอบของความงามทางสุนทรียศาสตร์ที่เรียกว่าสุนทรียธาตุทั้ง 3 อย่างคือ ความแปลกตา ความทิ้ง และสรุปลงที่ความงามโดยมุ่งประเด็นไปที่ความแปลกตา และความทิ้ง ซึ่งเป็นสุนทรียธาตุนั่นเอง

เมื่อวิเคราะห์หาคุณค่าและความงามของพระพุทธรูปไม้ของชาวอีสานตามเกณฑ์ตัดสินของกลุ่มปฏิบัติการใหม่ ด้วยองค์ประกอบความงาม 5 อย่าง นั้น ตามองค์ประกอบ 5 อย่างแล้ว พระพุทธรูปไม้ของชาวอีสานมีครบทั้ง 5 องค์ประกอบตามเกณฑ์ของกลุ่มปฏิบัติการใหม่ จึงมีคุณค่าและความงามตามเกณฑ์ตัดสินของกลุ่มปฏิบัติการใหม่

## 7. สรุป

การสร้างพระพุทธรูปนั้น สร้างพระพุทธรูปเกิดจากความรักรักความศรัทธาอย่างยิ่งในพระพุทธรูปเจ้า เห็นได้จากการสร้างพระพุทธรูปองค์แรกขึ้นตั้งแต่สมัยพระพุทธรูปองค์ที่ยังทรงพระชนม์อยู่ แต่เพราะไม่ได้พบไม่ได้ฟังธรรมจากพระพุทธรูป จึงได้สร้างรูปแทนพระองค์ด้วยแก่นไม้จันทร์แดงขึ้นมา การสร้างพระพุทธรูปไม้ของชาวอีสานเกิดขึ้นจากศรัทธาที่มีต่อพระพุทธรูปศาสนา ชาวอีสานถือว่าพระรัตนตรัยคือพระพุทธรูปพระธรรม และพระอริยสงฆ์ เป็นสรณะสูงสุดไม่มีอะไรมาเปรียบได้ จะเห็นได้จาก 3 ประเด็นต่อไปนี้คือ ศรัทธาอุทิศสาหะในการแกะสลัก ไม้ที่เลือกมาแกะนั้นล้วนเป็นไม้มงคล และภูมิปัญญาในการรักษาเนื้อพระเพื่อให้พระนั้นอยู่ได้นานที่สุด การใช้เกณฑ์ตัดสินความงามทางสุนทรียศาสตร์ตัดสินความงามของพระพุทธรูปไม้ของชาวอีสานในครั้งนี้จะใช้เกณฑ์ตัดสินแบบปฏิบัติการใหม่ในการวิเคราะห์หาคุณค่าและความงามในพระพุทธรูปไม้ของชาวอีสาน

เมื่อวิเคราะห์หาคุณค่าและความงามของพระพุทธรูปไม้ของชาวอีสานตามเกณฑ์ตัดสินของกลุ่มปฏิบัติการใหม่ ด้วยองค์ประกอบความงาม 5 อย่าง นั้น ตามองค์ประกอบ 5 อย่างแล้ว พระพุทธรูปไม้ของชาวอีสานมีครบทั้ง 5 องค์ประกอบตามเกณฑ์ของกลุ่มปฏิบัติการใหม่ จึงมีคุณค่าและความงามตามเกณฑ์ตัดสินของกลุ่มปฏิบัติการใหม่

## 8. เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2525). **ประวัติพระพุทธรูปปางต่างๆ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- จรูญ โกมุทร์นานนท์. (2539). **สุนทรียศาสตร์**. นนทบุรี : เอส อาร์ พรินติ้ง แมสโปรดักส์.
- จี ศรีนิवासัน. (2545). **สุนทรียศาสตร์ แปลเรียบเรียง สุเชาว์ พลอยชุ่ม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ชอบ ดีสวนโคก. (2545). **พระไม้ลายมือบรรพชนไทยอีสาน**. ขอนแก่น : ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท.
- บุญเยี่ยม แยมเมือง. (2537). **สุนทรียทางทัศนศิลป์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- พระมหาพจน กตสาโร. (2560). **พระพุทธรูปไม้ : คุณค่าและคติธรรมของคนอีสาน**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.
- พวง มินอก. (2536). **สุนทรียศาสตร์**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วนิดา ขำเขียว. (2543). **สุนทรียศาสตร์**. กรุงเทพฯ : พรานนกการพิมพ์.
- ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2564). **ฐานข้อมูล-พระพุทธรูปไม้อีสาน**. สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม 2564. จาก <https://sites.google.com/view/phramai/ฐานข้อมูล-พระพุทธรูปไม้อีสาน>